

2016 | 4

■ A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK ÉRTESÍTŐJE

■ A TARTALOMBÓL

- A KÖZJÓ A KÉSEI RENDISÉG
DISKURZUSAIBAN
*SZIJÁRTÓ M. ISTVÁN, HÖNICH HENRIK,
KÖKÉNYESI ZSOLT, SZILÁGYI MÁRTON
ÉS MIRU GYÖRGY ÍRÁSAI*
- *PATRICE M. DABROWSKI*
A KÁRPÁTOK „FELFEDEZÉSE”
- *RUBÉN GONZÁLEZ CUERVA*
A KIVÁLÓ ERDÉLYI FEJEDELEM
- *MÁTYÁS-RAUSCH PETRA*
A SZATMÁRI BÁNYAVIDÉK BETHLEN GÁBOR
URALKODÁSÁNAK ELSŐ ÉVEIBEN
- *TURBUCZ DÁVID*
„FERENC JÓSKA AZT ÜZENTE”
- *KERTÉSZ BALÁZS*
A MAGYARORSZÁGI OBSZERVÁNS
FERENCESEK 1499. ÉS 1518. ÉVI
KONSTITÚCIÓINAK PROLÓGUSA

TÖRTÉNELMI SZEMLE

TÖRTÉNELMI SZEMLE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA BÖLCSESZETTUDOMÁNYI
KUTATÓKÖZPONT TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK ÉRTESÍTŐJE
LVIII. ÉVFOLYAM, 2016. 4. SZÁM

Szerkesztők

TRINGLI ISTVÁN (felelős szerkesztő)

FÓNAGY ZOLTÁN, OBORNI TERÉZ, PÓTÓ JÁNOS, ZSOLDOS ATTILA (rovatvezetők)

GLÜCK LÁSZLÓ (szerkesztőségi munkatárs)

E számunk vendégszerkesztője: SZIJÁRTÓ M. ISTVÁN

Szerkesztőbizottság

FODOR PÁL (elnök),

BORHI LÁSZLÓ, ERDŐDY GÁBOR,

GLATZ FERENC, MOLNÁR ANTAL, ORMOS MÁRIA,

OROSZ ISTVÁN, PÁLFFY GÉZA, PÓK ATTILA, SOLYMOSI LÁSZLÓ,

SZAKÁLY SÁNDOR, SZÁSZ ZOLTÁN,

VARGA ZSUZSANNA

A szerkesztőség elektromos postája: tortenelmiszemle@btk.mta.hu

TARTALOMJEGYZÉK

A KÖZJÓ A KÉSEI RENDISÉG DISKURZUSAIBAN

<i>Szijártó M. István:</i> A közjó fogalma a kora újkori politikai diskurzusokban	499
<i>Höfnich Henrik:</i> „Közönséges boldogság” és „közjó”. Fogalomhasználatok Osvald Zsigmond <i>Az igaz hazafi</i> című művében	505
<i>Kökényesi Zsolt:</i> A hasznos állampolgár képzése. Közjó és oktatás-nevelés kapcsolata a 18. századi Habsburg Monarchiában	519
<i>Szilágyi Márton:</i> A közjó Bessenyei György <i>Tariménes utazása</i> című regényében (1804)	533
<i>Miru György:</i> Morális értékek és megosztható javak a reformkori politikai gondolkodásban	541

TANULMÁNYOK

<i>Patrice M. Dabrowski:</i> A Kárpátok „felfedezése”. Síkvidékiek és hegylakók találkozásai a 19. században	555
<i>Rubén González Cuerva:</i> „A kiváló erdélyi fejedelem”. A török elleni hosszú háború (1593–1606) a <i>relaciones de sucesos</i> tükrében	565

MŰHELY

<i>Mátyás-Rausch Petra:</i> A szatmári bányavidék helyzete Bethlen Gábor uralkodásának első éveiben (1613–1620)	585
<i>Turbucz Dávid:</i> „Ferenc Jóska azt üzenté”. Uralkodói születés- és névnapok az I. világháború alatt	603
<i>Kapitány Adrienn:</i> Közlekedéssel kapcsolatos javaslatok az 1828–1830. évi országos bizottság kereskedelmi munkálatában	615

DOKUMENTUM

<i>Kertész Balázs:</i> A magyarországi obszerváns ferencesek 1499. és 1518. évi konstitúcióinak prologusa	643
--	-----

RUBÉN GONZÁLEZ CUERVA

„A kiváló erdélyi fejedelem”

A török elleni hosszú háború (1593–1606)
a *relaciones de sucesos* tükrében*

Cervantes *Példás elbeszéléseinek A két lány* című novellájában a La Mancha-i falu piacterére érkező nemesembert a kíváncsi helybeliek rögtön faggatni kezdik a legfrissebb udvari hírekről. Legtöbbet a hollandok és a törökök elleni háborúról kérdezzétek, de még ennél is jobban érdekelték őket a „Transilvano” cselekedetei.¹ A falusiak Báthory Zsigmond erdélyi fejedelmet (1588–1602) ismerték ezen a néven, aki a korabeli Spanyolországban népi hősnak számított, hiszen fellázadt hűbérurával, a török szultánnal szemben, és „keresztes hadjáratot” vezetett a törökök ellen. Két sajátos jelenség eredményeképp Báthory a tökéletes keresztény fejedelem nemzetközi ideálképeként jelent meg a korabeli Spanyolországban. Egyrészt a hírlapi aprónyomatványok terjesztése révén, amelyek sorra beszámoltak a katonai sikereiről; másrészt a nagy népszerűségnek örvendő komédiában, a *Kiváló erdélyi fejedelem*ben szintén megjelenő Báthory-alak széles körű ismertsége következtében.

A spanyolországi Báthory-kép kialakításában meghatározó szerepet játszottak a jezsuiták: kommunikációs hálózatuk ugyanis a Gyulafehérváron székelő erdélyi udvartól Madridon és Rómán át akár limai rendházukig továbbította az információkat. Báthory kulcsfontosságú szövetségesnek számított a rend számára, amely igyekezett megnyerni II. Fülöp spanyol uralkodót az erdélyi fejedelem hadjáratainak támogatására. Ily módon a korabeli közvélemény érdeklődése az erdélyi fejedelem háborúja iránt szervesen kapcsolódott a spanyol királyi udvarban zajló magas szintű politikai vitákhoz.

* Jelen tanulmány jelentős mértékben átdolgozott és kiegészített változata a szerző egy korábbi tanulmányának: *Rubén González Cuerva*: «El Prodigioso Príncipe Transilvano»: La Larga Guerra contra los turcos (1593–1606) a través de las „relaciones de sucesos”. *Studia Historica. Historia Moderna* (Ediciones Universidad de Salamanca) 28. (2006) 277–299.

1 „Y todo se lo pagó el alguacil con preguntarle nuevas de la Corte y de las guerras de Flandes y bajada del Turco, no olvidándose de los sucesos del Trasilvano, que Nuestro Señor guarde.” *Miguel de Cervantes*: Las dos doncellas. Ed. de Florencio Sevilla. Alicante, 2001. fol. 190v. – „[...] s mindezért azzal fizetett, hogy az udvar híreiről kérdezősködött, meg a flandriai háborúról, a szultán csillagának leáldozása felől, s nem feledkezett meg az erdélyi eseményekről sem, hogy a Jóisten tartsa meg egészségben.” (András László fordítása.) *Miguel de Cervantes*: Példás elbeszélések. Európa, Bp., 1958. 330.

Erdély és Kelet-Európa a hosszú háború idején

A Magyarországon zajló hosszú háborúra (1593–1606) hagyományosan nem tekintenek a 16. század végének történelmét döntően meghatározó tényezőként. A háború mégis nagyban befolyásolta a korabeli európai politikát, ennél fogva olyan nagymértékű közérdeklődésre tartott számot, mint talán semmilyen korábbi történelmi esemény. Erre következtethetünk abból, hogy a korabeli hírlapok központi témája volt Báthory Zsigmond története. Ezek Báthory személyében a „tökéletes” katolikus fejedelmet és a „keresztes vitéz” élő példáját dicsőítették. Az erdélyi fejedelem azzal, hogy belépett a hosszú háborúba és újabb frontot nyitott a törökellenes harcban, elnyerte az európai katolikus országok szimpátiáját, és mintát szolgáltatott a hősies fejedelem ideáljához, aki fellázadt pogány ura ellen és harcolt annak eretnek vazallusaival is. Báthory népszerűsége ellenére a háború meghatározó eleme mégis II. Rudolf császár (1576–1612) és III. Murád (1578–1595) szultán konfrontációja volt.

A Magyarországra régóta jellemző határ menti fegyveres összecsapások 1592-től egyre intenzívebbé váltak, miután a törökök 1590-ben békét kötöttek Perzsiával, és a szultán a békekötést követően birodalmának nyugati határait is stabilizálni akarta. A törökök katonai ereje nagyságrendekkel meghaladta a császári területek haderejét, ráadásul II. Rudolf helyzetét gyengítette, hogy az Európa katolikus uralkodóival közösen indítandó pogányok elleni hadjárat terve kudarcot vallott. Franciaország és Velence számára előnyösebb volt a szultánnal való szövetség, II. Fülöp Flandriában és Franciaországban volt elfoglalva, ezért nem látott konkrét lehetőséget a magyar határvidéken zajló harc támogatására, Lengyelország pedig ebben az időben jobban tartott a Habsburgok terjeszkedésétől, mint az oszmánoktól.²

Végül II. Rudolf császár Rómában találta meg legnagyobb támogatóját. VIII. Kelemen pápa (1592–1605) az iszlám elleni keresztes hadjáratnak tekintette a katonai konfliktust, amelynek spirituális vezetői szerepét meg akarta szerezni. A pápai diplomácia megragadta az alkalmat, és jelentős erőket mozgósított egy nagy keresztény liga létrehozására, amely azonban teljességében sosem valósult meg. A pápa spanyolokat, olaszokat, lengyeleket, németeket, erdélyieket, moldvaiaikat, kozákokat, moszkvaiakat, havasalföldieket, bolgárokat, szerbeket, horvátokat, albánokat, görögöket, arabokat, perzsákat és cserkeszeket egyaránt meghívott a keresztény szövetségbe.³

Az 1596. évi mezőkeresztes csatától eltekintve (a spanyolországi hírlapokban egri – agriai – csataként hivatkoznak rá) a háború folyamán nem került sor nagyobb mezei ütközetre a császári és az oszmán seregek között, viszont folya-

2 *Jan Paul Niederkorn*: Die europäischen Mächte und der „Lange Türkenkrieg” Kaiser Rudolfs II. (1593–1606). ÖAW, Wien, 1993.

3 *Peter Bartl*: Der Türkenkrieg: Ein zentrales Thema der Hauptinstruktionen und der Politik Clemens’ VIII. In: Das Papsttum, die Christenheit und die Staaten Europas. 1592–1605. Hrsg. Georg Lutz. Niemeyer, Tübingen, 1994. 67–77.; *Marko Jacov*: L’Europa tra conquiste ottomane e Leghe Sante. Bibliotheca Apostolica Vaticana, Città del Vaticano, 2001. 57–98.

matosak voltak a várostromok, valamint a városok és erődítmények körüli harcok, amelyek során a keresztények tüzéségi fölényüket, a törökök pedig kiváló logisztikájukat bizonyították. Ennek ellenére nem volt igazán szakszerűnek mondható háború, rövid és szenvedéssel teli hadjáratok jellemezték, általános volt a területek fölötti ellenőrzés hiánya és a zűrzavar. Nem létezett pontosan körülírható frontvonal, mivel a Magyar Királyság és a hódoltság határvidékén éveken keresztül különböző betörések pusztítottak. 1606-ban a zsitvatoroki béke végül jelentős eltérésekkel bár, de lényegében az 1592. évi állapotnak megfelelően állította helyre a határokat. A császár, annak ellenére, hogy nem ért el katonai győzelmet, nagy sikert könyvelhetett el, mivel hosszú ideig tartó megaláztatás után a szultán egyenrangú félként ismerte el; sőt bebizonyosodott, hogy a törökök szárazföldön is legyőzhetők.⁴

Érdemes kiemelni a háború zűrzavarából egy eseményt: 1594-ben a fiatal erdélyi fejedelem, Báthory Zsigmond felbontotta a szultánhoz fűződő hűségesküjét, és szövetségre lépett a katolikus erőkkel, kiszolgáltatva ezzel kis országának sorsát a „Nagy Török” kényének. 1595-ben Báthory csapatai több kisebb fegyveres összecsapásban is vereséget mértek a török erőkre. A spanyolországi hírlapokban a fejedelem szembeszállását a törökökkel egyértelműen keresztények és muzulmánok, ebben az esetben katolikusok és eretnekek közötti vallási harcként írják le.

De milyen képet festenek a spanyol források magáról a hősiés Báthory Zsigmondról? A hírlapok egybehangzóan úgy írják le őt, mint győzedelmes hőst, akinek lételeme a háború, vagy mint tökéletes keresztény lovagot, aki az állam érdekei előtt elsősorban Istent szolgálja, aki hátat fordított Isztambulnak és megtért az anyaszentegyházhoz, engedelmeskedve Róma akaratának.⁵ A hírlapok ilyen típusú propagandisztikus szövegei ellentmondanak azoknak a korábbi pápai jelentéseknek, amelyekben a fejedelmet fiatalnak, tapasztalatlanak és lobbanékonynak mutatták be.

Zsigmond magyar katolikus nemesi családból származott. Nagybátyját, Báthory Istvánt 1571-ben választották meg erdélyi fejedelemnek, majd 1576-ban lengyel királynak is. Ez a hatalomkoncentráció lehetővé tette számára, hogy ifjú unokaöccsét jelölje ki örökösnek a fejedelemség élére. Zsigmond olaszos környezetben nevelkedett; ez hatással volt gyulafehérvári udvarának kialakítására is, ahol zenészekkel, költőkkel és itáliai udvari személyzettel vette körül magát.⁶ Meglehetősen egzaltált vallásossága is az őt nevelő és később általa támogatott jezsuiták hatására alakulhatott ki; ezekben az években (1591–1599) udvari tanácsosa egy spanyol

4 *Caroline Finkel: The Administration of Warfare: The Ottoman Campaigns in Hungary, 1593–1606.* VWGÖ, Vienna, 1988. 7–20.

5 „Mossa dunque da Amoro la guerra a Cesare, si dichiarò Sigismondo Battori Principe di Transilvania contra il Turco, cosa inaspettata da lui, e poco sperata anco da quelli, che ciò esaminavano solamente per ragione di Stato, percioche fù opra della sola Provvidenza di Dio”. *Lazzaro Soranzo: L’Ottomanno* [...]. Napoli, 1600. 114–115.

6 *Klaniczay Tibor: Gli antagonismi tra corte e società in Europa centrale: la corte transilvanica alla fine del XVI secolo.* Cheiron 2. (1983) 34–53.; *Jean Nouzille: Les jésuites en Transylvanie aux XVIIe et XVIIIe siècles.* XVIIe siècle 199. (1998) 2. sz. 315–328.

barát, Alfonso Carrillo⁷ volt, aki folyamatos kapcsolatot tartott fenn Rómával és Madriddal. Báthory hatalomra kerülésétől, 1588-tól gyakorolt katolikuspárti és keménykezü politikája 1594-ben tetőzött azzal, hogy II. Rudolf oldalán belépett a törökök elleni háborúba. Ezt megelőzően, még 1593 végén Carrillo titkos küldöttségben járt Rómában és Prágában is, hogy megbizonyosodjon róla, a pápa és a császár támogatnának egy ilyen fordulatot.

Az idealizált Zsigmond-portré, melyet Carrillo a nyugati közvéleménynek közvetített, később azonban nem bizonyult makulátlannak: nyilvánvalóvá vált bizonytalan és olykor zsarnoki személyisége, amelyről az aprónyomatványok hírei szemérmesen hallgattak. Chudoba egyszerűen gyenge és döntésképtelen⁸ embernek tartotta, aki komoly veszélybe sodorta a fejedelemséget. Zsigmond személyisége rendkívül összetett volt, egyszerre tűnhetett zseninek és örültnek. A kiváló zenei tehetséggel megáldott, komor lelkületű fejedelem, miután ellenzékét kivégeztette, kisajátította javaikat. Ambiciózus férfi volt, aki a jelentős európai hatalmak közé kívánta juttatni fejedelemségét, ezért olyan uralkodói miliőt teremtett maga körül, amely igazolja vágyott szerepét. Így sikerült elérnie, hogy VIII. Kelemen engedélyt adjon egy állandó nunciatúra létrehozására Gyulafehérvárott, illetve ő maga is bíboros kívánt lenni; és bár célját soha nem érte el, gyulafehérvári palotájában rendszeresen bíborosi reverendában mutatkozott.⁹ Megkapta az aranygyapjas rendet is, miután több ízben kérte levélben a pápát, hogy gyakoroljon nyomást a rend vezetőjére, II. Fülöpre ennek érdekében. 1596-ban – inkább azért, hogy a pápa kedvében járjon – a spanyol király végül a rend tagjává választotta, és neki adományozta az arany nyakéket, amellyel ezt követően Zsigmondot több portréján ábrázolták.¹⁰ Zsigmondnak sikerült előnyös házasságot kötnie II. Rudolf császár unokahúgával, Habsburg Mária Krisztiánával, ami a két uralkodó között 1594-ben létrejött szövetség bizonyítéka.¹¹ Házaseletüket nehezítette, hogy Zsigmond nem lépett feleségével testi kapcsolatra, és bár úgy tűnik, hogy csodálta az

7 Alfonso Carrillo (1556, Alcalá–1628, Róma) Párizsban és Németországban tanított teológiát, és a fiatal Zsigmond fejedelem nevelésére érkezett Erdélybe. A fejedelem 1596-ban Rómába küldte, hogy a pápától anyagi támogatást kérjen a török elleni háborúra, ezután II. Fülöp előtt is megjelent Toledóban ugyanezzel a kéréssel. Később Mátyás főherceg gyóntatója volt, majd az osztrák provincia tagja, az alcalái jezsuita kollégium rektora, a toledói és a kasztíliai tartományi iskola prépostja. Az egyetlen róla szóló monográfia: *Szilas László*: Der Jesuit Alfonso Carrillo in Siebenbürgen 1591–1599. Institutum historicum S. I., Roma, 1966., főként 87–88.

8 *Bohdan Chudoba*: España y el Imperio. Rialp, Madrid, 1963. 280.

9 *Emile Haraszi*: Sigismund Bathory, prince de Transylvaine et la musique italienne. D'Après un Manuscrit de 1595 a la Bibliothèque Nationale de Paris. *Revue de musicologie* 39. (1931) 194. nr. 3.

10 Archivo General de Simancas (= AGS), E, 1345, nr. 211. Francisco de Vera II. Fülöphöz. Velence, 1594. december 31.; AGS E, 701, nr. 65, fol. 2v és uo. 702, s. nr. Guillén de San Clemente II. Fülöphöz. Prága, 1594. május 3., ill. 1595. április 3.

11 AGS E, 701, nr. 117. Guillén de San Clemente Juan de Idiáquezhez. Prága, 1594. november 1.; AGS E, 2450, s. nr. II. Fülöp Guillén de San Clemente követhet. Madrid, 1595. június 11.; AGS E, 702, s. nr. Guillén de San Clemente II. Fülöp királyhoz. Prága, 1595. június 20.; *Alexander Randa*: Pro Republica Christiana. Die Walachei im „langen“ Türkenkrieg der katholischen Universalismächte (1593–1606). Societatea Academică Română, München, 1964. 104–105.

asszonyt, zenésze, Giovanni Busto úgy jellemezte: „sin hora e tenuto vergine” (pásztoróra nélküli, még szűz férfi).¹² A vizsgált nyomtatványokból is kitűnik a fejedelem azon óhaja, hogy pappá szenteljék, bár ezt a kívánságát csak 1598-ban nyilvánította ki, amikor érvényteleníttetni akarta házasságát. Egyébiránt kevésbé tűnik hősiesnek, hogy Báthory négyszer menekült el országából, és végül Prágában, száműzetésben fejezte be életét.¹³

A relaciones de sucesos mint az újkori Spanyolország információs eszközei

Báthory cselekedetei és személye a *relaciones de sucesos*¹⁴ kiadása és terjesztése nyomán váltak gyorsan ismertté az Ibériai-félszigeten. Az inkvizícióval és a cenzúrával kapcsolatos közhiedelmekkel ellentétben a kora újkori spanyol társadalom nagyon jól tájékozott volt a korabeli európai ügyekkel kapcsolatban, és a hatékony királyi postaszolgálatra is támaszkodhatott.¹⁵ A jól informáltság korabeli igényének köszönhetően¹⁶ valósult meg az alkalmoszerű aprónyomtatványok kiadása, amelyek a 16. század közepétől váltak népszerűvé, és a század végén, illetve a 17. században éltek virágkorukat. Ezután újságjellegű publikációk váltották fel őket, elsőként az 1661-ben Francisco Fabro Bremundán által alapított *Gaceta Nueva*.¹⁷ Az újabb kutatások ugyanakkor már 1619-től találtak többé-kevésbé rendszeres kiadású nyomtatványokat.¹⁸

Hírlapokon¹⁹ olyan megtörtént, vagy néhány esetben kitalált (de valóságú) eseményeket leíró dokumentumokat értünk, amelyek fő célja a közönség – legyen az olvasóközönség vagy hallgatóság – szórakoztatása volt. Nagyon különböző témákat dolgoztak fel: történelmi-politikai eseményeket (például háborúkat, eretnekek nyil-

12 Haraszi, E.: i. m. (9. jz.) 195.

13 AGS E, 709, nr. 116, fol. 3r. A spanyol Államtanács ülésének jegyzőkönyve. Madrid, 1610. április 10.

14 A kifejezés szó szerinti fordítása 'eseményekről szóló tudósítások'. Ez a mai spanyol nyelvben a Magyarországon jobban ismert *Neue Zeitung*nak megfelelő terminus technicus. – *A ford.*

15 *Carlos J. Carnicer García–Javier Marcos Rivas*: Espías de Felipe II: los servicios secretos del Imperio Español. La Esfera de los Libros, Madrid, 2005.

16 Már *J.-R. Seguin*: L'Information en France de Louis XII a Henri II. (Droz, Genf, 1961.) c. alpművében egyértelművé válik a 16. század elejétől minden társadalmi csoportban jelen lévő információigény, 51.

17 *Eulogio Varela Hervias*: *Gazeta nueva, 1661–1663: notas sobre la historia del periodismo español en la segunda mitad del siglo XVII*. Madrid, 1960.

18 *Carmen Espejo*: El mercado de las noticias en España: La Gazeta de Roma (Valencia, 1619). In: *Proto-giornalismo e letteratura. Avvisi a stampa, relaciones de sucesos*. Ed. Gabriel Andres. FrancoAngeli, Milano, 2013. 25–54.

19 Maga a Madridi Nemzeti Könyvtár is vásárolt 2004 februárjában néhány nyomtatványt, melyek között megtalálható a tanulmányban vizsgált Rodrigo de Cabrera által kiadott *La prometida de la victoria que los capitanes del Emperador tuvieron de los turcos en el Danubio* (Rodrigo de Cabrera, Sevilla, 1599.).

vános máglyahalálát), a Spanyol Királyság eseményeit, egyházi vagy udvari ünnepeket, utazásokat, rendkívüli eseményeket, mint például természeti katasztrófákat, csodákat, sorstragédiákat.²⁰ A *relaciones de sucesos* kifejezés a legalkalmasabb ezen szövegcsoportok meghatározásához, bár használatban volt még a *nuevas* (újdonságok), *noticias* (hírek), *gacetas* (hírlapok), *cartas* (levelek), *pronósticos* (előrejelzések) és *avisos* (értesítések) szó is. Ebből az utóbbi, komolyabb és konkrét híreket feldolgozó műfajból sokat találunk jelen tanulmány forrásai között.²¹

A műfajhoz tartozó dokumentumok, változatos elnevezésük ellenére alapvetően egységes kivitelezésűek és megfogalmazásúak voltak. Egy vagy két durva és olcsó, egyszer félbehajtott és hanyagul nyomtatott papíríven jelentek meg. Készítésükhöz elhasználandó betűsablonokat használtak, ékezetek nélkül, így bővelkedtek a nyomdahiábákban. Az olvasók figyelmének felkeltésére alkalmanként képeket helyeztek el a címlapon, bár ezeket többször is felhasználták, és nem feltétlenül kapcsolódtak a szöveg tartalmához. A gyors és olcsó, valamint nagy mennyiségű (akár ezerpéldánys) előállítás miatt kiadásuk igen kifizetődő üzletnek bizonyult.²²

A nyomdából kikerülés után a hírlapokat könyvesboltokban adták el, ám tartalmuk szóbeli úton is hatékonyan terjedt a vak hírmondók révén, akik árusították is a sajtóterméket.²³ Széles körű terjesztésüket megfizethető áruk tette lehetővé, és az a tény, hogy közös felolvasásokat is tarthattak a nyomtatványokból, így az analfabéta hallgatóság memorizálhatta és továbbadhatta tartalmukat. Bár a hírlapok városokban készültek, a hálalók és vándorok közvetítették azokat a vidéki lakoságnak is. Magánlevelezésen keresztül híreik más nagyvárosokba is eljuthattak: a későbbiekben részletesen vizsgáljuk a jezsuiták fontos szerepét a hírterjesztés e csatornáival kapcsolatban.

Keveset tudunk arról, hogy mely társadalmi csoportokhoz jutottak el az aprónyomtatványok, bár egy kissé statikus és általánosító feltételezés szerint egyidejűleg működhetett a fajsúlyos sajtó prózában közölt politikai hírekkel, valamint egy

20 *Carmen Espejo*: Un marco de interpretación para el periodismo europeo en la primera Edad Moderna. In: *La aparición del periodismo en Europa: comunicación y propaganda en el Barroco*. Ed. Roger Chartier–Carmen Espejo. Marcial Pons Historia, Madrid, 2012. 106–113.

21 Avisos (értesítések) alatt az udvarral kapcsolatban álló, gyors, írott hírterjesztési módszert értjük. Ezek a spanyolra fordított dokumentumok Itáliából származtak, ahol a 16. század első fele óta működött hasonló rendszer, főként Bolognában és Rómában: a *scrittore d'avvisi* értesítésírók kiterjedt információs hálózattal rendelkező szervezetei. *Jean-Pierre Étienne*: *Entre relación y carta: los avisos*. In: *Las relaciones de sucesos en España (1500–1750)*. Ed. María Cruz García de Enterría et al. Servicio de Publicaciones de la Universidad de Alcalá, Alcalá de Henares, 1996. 114.

22 Egy átlagos munkanapon a legegyszerűbb nyomda is képes volt több mint ezer nyomtatványt készíteni. Juan René granadai nyomdász, aki legalább egy hírlapot kiadott a Magyarországon zajló háborúról, így írta le munkájukat: „Rendszerint háromezer ívet állítanak össze és küldenek ki nap mint nap, és háromezret egy lappal, amelyekből ezeröttszáz lesz két lappal mindennap. Ezek elkészítéséhez elegendő három alkalmazott: egy, aki összeállítja a nyomtatványt, egy szedő és egy levonatkesztő, aki a nyomtatást végzi.” *Pedro M. Cátedra*: *Invencción, difusión y recepción de la literatura popular impresa (siglo XVI)*. Editora Regional de Extremadura, Mérida, 2002. 75.

23 Ld. részletesen: *Jean-François Botrel*: *Les aveugles colporteurs d'imprimés en Espagne*. *Mélanges de la Casa de Velázquez* 9. (1973) 417–482., 10. (1974) 233–272.

populáris irányzat, mely hihetetlen, csodás eseményekről számolt be, gyakran verses formában.²⁴

Filippo de Vivo hangsúlyozta, hogy Velencében mind nyomtatott, mind szóbeli hírforrások révén közismertek voltak a nemzetközi és a belpolitika történései. A társadalom szinte minden rétege, az arisztokrácia szalonjaitól (*ridotti*) a külvárosi borbélyműhelyekig, lelkesen diskurált a világ eseményeiről.²⁵ A külföld irányában látszólag zártabb és elszigeteltebb Ibériai-félszigeten a hírterjesztés és -fogadás elkülönülésének jelensége Pedro Cátedra munkájában figyelhető meg a legjobban, amely az 1570-ben Segoviára jellemző hírterjesztési gyakorlatot elemzi tárgyilagosan és részletesen. Cátedra sikeresen nyomon követte és bemutatja, hogyan terjedt a városban egy Segovia tartományából származó ügyvéd emlékezetét meggyszórázó népszerű vitázó nyomtatvány, a *Caso admirable y espantoso*. A nyomtatvány Sevilleben készült, és hatalmas felfordulást okozott Segoviában, pedig ott nem volt tömeges nyomtatás, és nem működtek a máshol annyira jellemző vak hírmondó-terjesztők: a szerző szerint a gyors élőbeszéd hírtérjedés jelensége „arra készíthet, hogy reálisabban újraértékeljük a 16. századi nyomtatványok és a vak hírmondók hatékony terjesztő szerepéről alkotott véleményünket”.²⁶ Segoviában a nyomtatványok tartalmát lovagok, írnokok, és a legnagyobb buzgalommal, erkölcsi indítatásból, a trinitárius barátok terjesztették szóban. Számos társadalmi csoportot foglalkoztatott a halálakor démonok serege által elhurcolt ügyvéd kitálatott története, anélkül, hogy nagyszámú nyomtatott példány állt volna a közönség rendelkezésére: a másolt kéziratok és a város terein folytatott szóbeli terjesztés elegendőnek bizonyult a hatékony hírterjesztéshez. Cátedra esettanulmányában „terjesztési és recepciós módszerek, valamint az ezekben aktívan vagy passzívan részt vevő társadalmi rétegek széles palettáját” figyelhetjük meg.²⁷

A hírlapok céljával kapcsolatban feltételezhetjük, hogy a kiadók üzleti motivációján túl a monarchia és az egyház számára kulturális közvetítőként szolgáltak az ellenreformáció üzenetének terjesztésére az alattvalók széles rétegei körében. A korona a lektor által kiadott engedélyeken keresztül, melyek nélkül nem jelenhe-

24 Létezik néhány, a nyomtatványokat ellenző korabeli vélemény is, például Juan Tamayo de Vargasé, aki IV. Fülöp király krónikása volt. Kritizálja a nyomtatványokat, mert szerzőik szerinte a királyság ellenségei, illetve tartalmuk nem megbízható, csupán szórakoztató információt közölnek: „[a nyomtatványok], melyeket vakok árulnak, általában valamely érdekelt szája íze szerint írnak, vagy csak egyetlen levél alapján és engedély nélkül publikálnak [...], hogy hasznot húzzanak, becsapva a népet, akik, mivel nyomtatott anyagok, valós hírek veszik azokat, és mindenki mást, aki kevés pénzen érdekes olvasmányra vágyik.” Idézi: *José Altabella: Fuentes crítico-bibliográficas para la historia de la prensa provincial española*. Universidad Complutense de Madrid, Madrid, 1983. 20–21.

25 *Filippo De Vivo*: Patrizi, informatori, barbieri. Politica e comunicazione a Venezia. Feltrinelli, Milano, 2012. 160–162., 224–232.

26 *Cátedra, P. M.*: i. m. (22. jz.) 96.

27 Uo. Figyelemreméltó, mennyire széles az ilyen jellegű hírek iránt érdeklődők társadalmi köre. Sevilleben a gyapjúfeldolgozó munkások is ugyanezen közönségbe tartoztak, és bizonyított, hogy II. Fülöp szorgalmazta, hogy leányai olvassák a nyomtatott értesítéseket.

tett meg aprónyomatvány, kontrollálhatta a kiadványok tartalmát is.²⁸ De Vivo ugyanakkor rámutatott, hogy pontatlan mind az a modell, mely a politikai kommunikációt a közvélemény megmutatkozásaként értelmezi, mind az azzal szembehelezkedő, a politikai kommunikáció és a propaganda közé egyenlőségjelet tevő interpretáció. Az első modell jellemzően idealizáltan mutatja be a hatalom alól felszabadított kommunikációt, míg a második túlhangsúlyozza a felülről kikényszerített üzenetek közvetítésének hatékonyságát.²⁹

Az aprónyomatványokban mindenesetre megfigyelhetünk néhány általánosan jellemző ideológiai jellegzetességet, melyek a törökkel, illetve eretnekekkel szemben álló egységes társadalmi állásfoglalás létrehozását célozhatták; ez főként az erkölcsösségben, a katolikus hit dicsőítésében, a spanyol szellemiségben nyilvánult meg, mely az igazi keresztes ideált igyekezett életben tartani. A királyság, illetve szövetségesei (a mi esetünkben Erdély fejedelme) győztes és messianisztikus szerepben jelentek meg. Az ellenséges oldalon tűnik fel a legyőzhetetlenség mítoszával övezett félelmetes török, mint az Úr büntetése. A nyomtatványok kiváló propagandát jelentettek a közös ellenséggel szembeni diadaloknak, ugyanakkor átmenetileg enyhítették a már-már megrögzött félelmet a muzulmánoktól.³⁰

A sevillai nyomdász: Rodrigo de Cabrera

A 16. század utolsó éveiben virágzott a kereskedelem és Sevillában hírehség tombolt, melynek enyhítését elősegítette a város kiterjedt nemzetközi kapcsolatrendszere. Ugyanakkor a Flandriából és Itáliából érkező olcsóbb és jobb minőségű könyvek

28 Redondo feltételezi, hogy a Korona részéről ez hatékony ellenőrzési mechanizmus volt; Cátedra, Olivari és Reyes inkább a cenzúra határait hangsúlyozzák: értelmezésükben a királyi hatóságok szabályozási lehetőségei igen korlátozottak voltak, és rengeteg nyomtatvány megjelenhetett hivatalos engedély nélkül. *Augustin Redondo*: Sevilla, centro de „relaciones de sucesos” en torno a 1600: fiebre noticiera y narrativa. In: *La cultura en Andalucía. Vida, memoria y escritura en torno a 1600*. Ed. Pedro Ruiz Pérez–Klaus Wagner. Ayuntamiento de Estepa, Estepa, 2001. 143–184.; *Cátedra, P. M.*: i. m. (22. jz.); *Michele Olivari*: Entre el trono y la opinión: la vida política castellana en los siglos XVI y XVII. Consejería de Cultura y Turismo, Valladolid, 2004.; *Fermin de los Reyes Gomez*: El libro en España y América: Legislación y censura (siglos XV–XVII). I–II. Arco/Libros, Madrid, 2000.

29 *De Vivo, F.*: i. m. (25. jz.) 30–34.

30 Bár a Habsburgok Spanyolországa győzedelmeként és némi arroganciával jelenik meg, bizonyos, hogy a töröktől való félelem és az általa keltett, bizonyos mértékű tömegpszichózis folyamatos volt. Ld. *M. A. de Bunes Ibarra*: La imagen de los musulmanes y del norte de África en la España de los siglos XVI y XVII: los caracteres de una hostilidad. Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Madrid, 1989.; *Giovanni Ricci*: Ossessione turca. In una retrovia Cristiana dell’Europa moderna. Il Mulino, Bologna, 2002.; *Giuseppina Ledda–Antonia Paba*: Cómo se construye la otredad: procedimientos de enaltecimiento y denigración. In: Representaciones de la alteridad, ideológica, religiosa, humana y espacial en las relaciones de sucesos, publicadas en España, Italia y Francia en los siglos XVI–XVIII. Éd. Patrick Bégrand. Presses Universitaires de Franche-Comté, Besançon, 2009. 253–272.; *Miguel de Cervantes*: Viaje del Parnaso. Alicante, 2001. 127–129. www.cervantesvirtual.com.

miatt ekkoriban a helyi kiadók válságban voltak. A korlátozott belföldi piac sem tudott felvenni több spanyol szépirodalmi kiadást, ezért a spanyol nyomdák csökkentették a kiadások számát, és a félsziget legjelentősebb központjaiba összpontosították a termelést. Sevillában elmúltak a Cromenberg-féle arany évek, aki a század első felében kétségkívül Spanyolország vezető könyvárusa volt. Ezekben az években Alcalá, Medina del Campo és Burgos kezdte átvenni a stafétabotot, mivel ezekben a városokban az aprónyomtatványok kiadására specializálódtak, ami jövedelmezőbb és biztosabb befektetésnek ígérkezett, illetve nem igényelt túl kifinomult technikát, és gyors nyereséget hozhatott. Ráadásul, ahogy Pedro Rueda is rámutatott, az új nyomdaközpontok nagy sikerrel exportálták Amerikába a hírlapokat, köszönhetően annak is, hogy kisebb méretük miatt gazdaságosabb volt a szállításuk.³¹

Rodrigo de Cabrera, akinek nyomdája, amint azt nyomtatványai láblécében is jelezte, a Madalena negyedben, a volt Rosario-ispotály épületében volt, ma a 16. század végi Sevilla legnagyobb kiadójaként ismert. Kiadója 1594 és 1599 között bizonyosan aktív volt, és a Magyarországon zajló háborún kívül Flandriáról, Franciaországról és Angliáról, valamint III. Fülöp és Ausztriai Margit, illetve Izabella Klára Eugénia és Albert főherceg házasságáról is publikált nyomtatványokat. Tevékenysége azért is számít igazi mérföldkőnek, mert ő volt az első, aki rendszeresen tett közzé információkat, és kiadványait sorszámmal látta el. Legkevesebb 15 olyan nyomtatványt ismerünk a Magyarországon zajló háborúról, amely az ő nyomdájából került ki 1596 és 1599 között.³²

Ezek a nyomtatványok voltaképpen egy levelezés alkalmi kiadásai voltak, hiszen azoknak a leveleknek egy részét tették közzé, melyeket Juan de Mosquera jezsuita páter küldött Rómából korábbi rendházfőnökének, Juan Sebastián de la Parra perui tartományfőnöknek (1545–1622).³³ Mosquera tömörítette és spanyolra fordította a bőséges római forrásokat Báthory fejedelem hadjáratairól. A 16–17. század fordulóján Velence mellett a pápai udvar volt a legnagyobb információköz-

31 *Pedro Rueda Ramírez*: *Negocio e intercambio cultural: El comercio de libros con América en la Carrera de Indias (siglo XVII)*. Universidad de Sevilla, Sevilla, 2005. 147.

32 *Aurora Domínguez Guzmán*: *El preperiodismo en España a finales del Quinientos: las relaciones de sucesos impresas por Rodrigo de Cabrera*. In: *Geh hin und lerne. Homenaje al profesor Klaus Wagner*. Coord. Piedad Bolaños Donoso et al. Universidad de Sevilla, Sevilla, 2007. I. 165–192.; *Carmen Espejo*: *European Communication Networks in the Early Modern Age. A New Framework of Interpretation for the Birth of Journalism*. *Media History* 17. (2011) 189–202.; *Uő*: *Gacetas y relaciones de sucesos en la segunda mitad del XVII: una comparativa europea*. In: *Géneros editoriales y relaciones de sucesos en la Edad Moderna*. Dir. Pedro M. Cátedra García. Sociedad Internacional para el Estudio de las Relaciones de Sucesos–Seminario de Estudios Medievales y Renacentistas, Salamanca, 2013. 79.

33 Sebastián de la Parra két alkalommal volt perui tartományfőnök (1593 és 1598 között, ill. 1608-tól), és közreműködött a rend terjeszkedésében Chilében és Argentínában. Bár életszentsége bizonyított volt, végül nem avatták szentté. *Manuel de Mendiburu*: *Diccionario histórico-biográfico del Perú*. Lima, 1885. VI. 246–247.; *José Jouanen*: *Historia de la Compañía de Jesús en la antigua provincia de Quito: 1570–1774*. Editorial Ecuatoriana, Quito, 1941. I. 21., 35., 109., 112., 119.; *Alexandre Coello de la Rosa*: *Era sanctorum: la beatificación inconclusa del padre Diego Martínez, SJ (1627–1634)*. *Hispania sacra* 123. (2009) 197–199., 206–207., 211.

vetítő központ. A hírek dinamikus áramlását főként a jelentős római diplomáciai testület tette lehetővé, amely az ügynökök, politikai írók és informátorok, az úgynevezett *menanti*³⁴ úttörő szerepű csoportját foglalkoztatta. Ezen kívül Róma volt a katolikus egyház nemzetközi információs hálózatának központja is, így a város hírterjesztő szerepe a globalizáció első hullámának kiindulópontjaként is értelmezhető.³⁵ Mosquera és Cabrera tevékenysége is bizonyítja, mennyire kiterjedt és hatékony volt a jezsuita rend információs hálózata.

Magyarország 16–17. századi eseményei nem voltak ismeretlenek Itáliában, köszönhetően az Anjou-ház kora és Hunyadi Mátyás uralkodása óta kialakult összeköttetéseknek és az uralkodói udvarok között kapcsolatot tartó értelmiségeknek. Sok magyar diák tanult Itáliában, főként Páduában; Báthory tanácsadóinak nagy része is ott töltötte diákéveit egy részét. Tudjuk, hogy a 16. század végén a pápaság számára elsődleges fontosságú volt Erdély rekatolizálása, és az olasz jezsuiták, köztük a híres misszionárius, Antonio Possevino az elsők között írtak a magyar területek eseményeiről. 1593-ban, a törökök elleni hosszú háború kezdetén VIII. Kelemen pápának már hatalmas mennyiségű információ állt rendelkezésére a magyarországi háborúra vonatkozóan, amelynek forrásai a jezsuiták, illetve Báthory udvartartásának olasz háttérrel, kapcsolattal rendelkező tagjai voltak.³⁶

A források körét tovább bővítették azok a hírek, melyek Velence kikötőjébe, illetve a ferrarai udvarba érkeztek.³⁷ Mosquera összegyűjtötte mindezeket a dokumentumokat; néhány alkalommal több olasz hírlap tartalmát tömörítette, míg máskor teljes terjedelmükben spanyolra fordította az olasz szövegeket. Az eredeti nyomtatott szövegek főként két neves római kiadó, Gabia és Bernardino Beccari nyomdájából, illetve Pandulfo Malatesta milánói „*Impressore Regio Camerale*” műhelyéből származtak.³⁸ Ettinghausen kiemelte, hogy a nyomtatott olasz eredetű kéziratok terjesztése általános gyakorlat volt a spanyol *relaciones de sucesos* ese-

34 *Mario Infelise*: *Roman avvisi: Information and Politics in the seventeenth Century*. In: *Court and Politics in Papal Rome 1492–1700*. Ed. Gianvittorio Signorotto–M. Antonietta Visceglia. Cambridge University Press, Cambridge, 2002. 212–228.

35 *Benedetta Albani*: *The Apostolic See and the World: Challenges and risks facing global history*. *Rechtsgeschichte* 20. (2012) 330–403.

36 *Klaniczay T.*: i. m. (6. jz.) 34–48.; *Péter Sárközy*: *L'eco letteraria italiana delle guerre contro i Turchi in Ungheria*. In: *I turchi, il Mediterraneo e l'Europa*. A cura di Giovanna Motta. Franco Angeli, Milano, 1998. 355–366.; *Florina Ciure*: *Interferenze culturali veneto-transilvane nel Cinque-Seicento*. *Crisia* 27. (2007) 141–158.

37 Velencével kapcsolatban vö. *Hans J. Kissling*: *Venezia come centro di informazioni sui Turchi*. In: *Venezia, centro di mediazione tra Oriente e Occidente (secoli XV–XVI): aspetti e problemi*. A cura di Hans-Georg Beck et al. Olschki, Firenze, 1977. 97–110. Ferrarában Vittorio Baldini nyomdász 1595-től egy egész kiadványsorozatot szentelt a hosszú háború eseményeinek, melyet Milánóban Malatesta, Rómában Gabiani, Sevillában pedig Cabrera jelentetett meg. Ricci említést tesz 15 ferrarai hírlapról és számos komoly törökellenes értekezésről olyan kiemelkedő írók tollából, mint Tarducci, Soranzo vagy la Noue Schwendi. *Ricci, G.*: i. m. (30. jz.) 69–70.

38 *Tullio Bulgarelli*: *Gli avvisi a stampa in Roma nel Cinquecento: Bibliografia, antologia*. Istituto di Studi Romani, Roma, 1967. 101–106.; *Márton Szentpéteri*: *Il Transilvano. The image of Zsigmond Bathory. Bruniana e campanelliana: ricerche filosofiche e materiali storico-testuali* 9. (2003) 1. sz. n. 19.

tében.³⁹ Mosquera kéziratos levél formájában küldte tovább szövegeit sevillai és limai rendtársai tájékoztatására, nem szánta azokat tömeges kiadásra.

A levelek szerzője, Juan Mosquera páter Monforte de Lemosban, Galíciában született 1556 körül. 1580-ban lépett be a Jézus Társaságába, és hamarosan Peruba küldték.⁴⁰ Bár három évvel korábban már kérelmezte visszatérését Európába, csak 1591-ben érkezett Sevillába. Claudio Aquaviva, a jezsuita rend generálisa a következő évben Rómába hívta, mivel a rend perui ügyeiben járatos tanácsadóra volt szüksége. Mosquera megbecsült közvetítője is volt dél-amerikai rendtársai és ismerősei kéréseinek.⁴¹ 1595 márciusától Mosquera havi gyakorisággal krónikát kezdett írni Báthory tevékenységéről korábbi rendházfőnökének, Juan Sebastián de la Parra perui tartományfőnöknek. A latin-amerikai provinciákkal folytatott kommunikáció központja Sevilla volt, ahol Mosquera úgynevezett „nyilvános leveleit” kibontották, és tartalmukat terjesztették.⁴² Mosquera 1596 októberében tért vissza Rómából Sevillába, és ott az Indiák prokurátora mellett dolgozott, így személye kulcsfontosságúvá vált az amerikai kontinensen működő jezsuitákkal fenntartott kapcsolatokban.⁴³ Hivatalos kötelmei ellenére nem adta fel *relaciones*-írói és -fordítói munkáját: folytatta sorozatát a magyarországi háborúról, és más „egzotikus” híreket is fordított, főként a Moszkvai Nagyfejedelemségről.⁴⁴ 1610-ben halt meg Granadában.⁴⁵

A fentiekben ismertetett, egymással is összefüggő hírtovábbítási folyamatok is jelzik a háborúval kapcsolatos információk terjedésének és recepciójának egyedi jellegét Spanyolország esetében. Báthory 1594. június 16-án, az erdélyi országgyűlésen kezdeményezte a csatlakozást a törökellenes ligához, és 1595-ben már hadjáratba vonult az Oszmán Birodalom ellen. A korabeli olasz nyomtatványok egy időben, pontosan számoltak be ezen eseményekről az év folyamán, míg Mosquera páter 1595. márciusban kezdte meg havi jelentései írását. Ugyanakkor Rodrigo de Cabrera hasonló témájú beszámolóit csak 1596 júniusától kezdte kiadni, bár ekkortól nyomdája viszonylagos rendszerességgel működött. Az első két aprónyomtatvány nyomtatási engedélyét a sevillai *corregidor* nevéen, június 17-re és 19-re dátumozva állították ki. Ebből arra következtethetünk, hogy egy időben szándékozták terjeszteni őket az úgynevezett *Carta de Mahometesszel* és a harmadik *relaciónnal* együtt, melyek ugyanazon év május 6-án jelentek meg Rómában. Az első szöveg az 1594-es hadjárat rövid összefoglalása, a második az 1595-ös év győzelmeit írja le (ennek függeléke a *Carta de Mahometes*), és csak a

39 Henry Ettinghausen: Las relaciones de sucesos italianas en relación con las españolas. In: Protojournalismo e letteratura. Avvisi a stampa, relaciones de sucesos. A cura di Gabriel Andrés. FrancoAngeli, Milano, 2013. 13–24.

40 Antonio de Egaña: Monumenta Peruana. Institutum historicum S. I., Roma, 1974. III. 238. Catálogo de la Provincia del Perú, 1583. január 2.

41 Uo. IV. 441., V. 100., 147., 168.

42 José Eugenio de Uriarte: Catálogo razonado de honras anónimas y seudónimas de autores de la Compañía de Jesús pertenecientes a la antigua asistencia española [...]. Madrid, 1904. II. 172., 202.

43 Egaña, A. de: i. m. (40. jz.) VI. 237., 270., 595.

44 Nicolás Antonio: Bibliotheca Hispana Nova. Madrid, 1783. I. 747.

45 Augustin de Backer–Alois de Backer: Bibliothèque des écrivains de la Compagnie de Jésus. Liège, 1854. II. 428.

harmadik *relación* nyújt frissebb információt, az 1596-os hadjárat előkészületeiről.⁴⁶ Ebből látható, hogy Cabrera nyomdájának elsődleges célja az volt, hogy az előismeretekkel nem rendelkező közönséget gyorsan tájékoztassa az erdélyi helyzet alakulásáról. Mi lehetett az oka annak, hogy ennyi késéssel támadt csak érdeklődés Spanyolországban Zsigmond hadjárata iránt?

Erdélyi követség Spanyolországban, 1596

Mint említettük, 1596. június 17-én Sevilleben kiadási engedélyt kapott az első jezsuita forrásokot felhasználó aprónyomtatvány. Nem sokkal korábban egy másik jezsuita páter, Alfonso Carrillo, az erdélyi fejedelem követe jelent meg Madridban fontos ügyben.⁴⁷ Nincsen bizonyíték arra, volt-e valamilyen összefüggés a két esemény között, de Carrillo és Mosquera 1596 áprilisában találkozott Rómában, és az is egyértelmű, hogy a jezsuitáknak érdekében állt nyilvánosan propagálni erdélyi támogatójuk, Báthory Zsigmond győzelmeit. Az események különösen érzékeny körülmények között zajlottak: a sikeres 1595. évi hadjárat után Zsigmond kétségbeesetten próbálta elnyerni a császár, a pápa és a spanyol király támogatását, hogy megszilárdítsa pozícióját a török offenzíva ellen. 1596 februárjában Carrillo páter, Visconti erdélyi nuncius és maga Báthory utaztak a prágai császári udvarba, hogy segítséget kérjenek II. Rudolftól.⁴⁸ Ezután Carrillo Rómába és Madridba utazott tovább, hogy a lehető legnagyobb mértékű támogatást szerezze meg. Miután VIII. Kelemen pápa pénzt, katonákat és a nagy presztízsű állandó nunciaturát ígerte Báthorynak, Carrillo visszatért szülőföldjére, Kasztíliaiba.⁴⁹

A spanyol uralkodónak, bármennyire is szeretett a kereszténység védelmezőjének szerepében megjelenni a nemzetközi politikában, nem fűződött komoly érdeke a Magyarországon zajló háború támogatásához. Ebben az időszakban a spanyol monarchia egyszerre viselt háborút Anglia, Franciaország és a németalföldi felkelők ellen, ráadásul II. Fülöp és unokaöccse, II. Rudolf német-római császár kapcsolatát leginkább a kölcsönös, leplezett gyanakvás határozta meg.⁵⁰ Sem Khevenhüller kinevezett császári követ, sem Lobkowitz rendkívüli követ nem tudta

46 Uriarte, J. E. de: i. m. (42. jz.) II. 202. Az idézett szövegek forrása (ld. melléklet): Mosquera (1596a), Mosquera (1596b), Mosquera (1596c), Mosquera (1596d).

47 Archivio Segreto Vaticano (= ASV), Segreteria di Stato (= SS), Particolari, 1, fol. 127r. Alfonso Carrillo Pietro Aldobrandini bíboroshoz. Madrid, 1596. május 17.

48 ASV SS Particolari, 4, fol. 92r. Alfonso Carrillo Cesare Speziani nunciushoz. Gyulafehérvár, 1595. december 28.; AGS E, 703, s. nr. Guillén de San Clemente Juan de Idiáquezhez. Prága, 1596. február 13. és március 5.

49 Biblioteca Apostolica Vaticana, Barberiniani Latini 5845, fol. 14v. Pietro Aldobrandini bíboros Camillo Caetani nunciushoz. Róma, 1596. április 9.; *Arnaud d'Ossat: Lettres du Cardinal d'Ossat*. Paris, 1698. I. 226., 246–247.

50 *María J. Rodríguez Salgado: I loved him as a father loves a son... Europe, damn me then, but I deserve his thanks: Philip II's relations with Rudolf II*. In: *La dinastía de los Austria: las relaciones entre la Monarquía Católica y el Imperio*. Coord. José Martínez Millán–Rubén González Cuerva. Polifemo, Madrid, 2011. 384.

elérni, hogy II. Fülöp változtasson stratégiáján. Ezért VIII. Kelemen jónak látta két rendkívüli pápai követi látogatással növelni a spanyol királyra gyakorolt nyomást. Az első követség, Borghese auditor, a leendő V. Pál pápa vezetésével, 1594 februárjában érkezett a spanyol udvarba. A második követség vezetésével a pápa unokaöccsét, Gianfrancesco Aldobrandini pápai generálist bízta meg 1595 januárjában. Mindkét követ sikertelenül és csalódottan távozott az országból; II. Fülöp sziklaszilárdan tartotta a magyar háború kapcsán elfoglalt álláspontját. A király őszintén elmondta Borghesének, nem segít unokaöccsének, hiszen: „A császárnak módjában állt mérlegelni a kereszténység helyzetét, az erőfeszítéseit Franciaország ügyében, illetve jelentős kiadásait, és mikor Császári Felsege békét teremt, boldog lesz.”⁵¹ Am a pápai kérés teljes elutasítása nem lett volna méltó a katolikus királyhoz. II. Fülöp végül 300 000 dukátot ígért, de ennek harmadát megkapta Quiroga bíborostól „önkéntes” adományként, az összeg maradékát pedig az Indiákról érkező flotta hazatérésekor kívánta átadni. Bár a flotta 1594 júliusában befutott, a nuncius nehezményezéseinek dacára a pénzt a király csak decemberben küldte el.⁵²

Aldobrandini 1595 januárjában hasonló segítségkérő céllal, valamint a királynak szánt értékes ajándékokkal érkezett. De két hónapnyi kinkeserves tárgyalás után sem sikerült elérnie, hogy VIII. Kelemen kérésére II. Fülöp hadsereget, illetve a Mediterráneumban hajóhadat állítson fel, csupán annyit, hogy a pápaság Quiroga bíboros örökségének harmadát felhasználhassa arra, hogy nyolcezer gyalogos katonát és ezer lovasat toborozzon a király országaiban.⁵³

Amikor Carrillo Madridba érkezett, Caetani nuncius még tárgyalásokat folytatott a több mint egy éve Aldobrandininek ígért összeg kifizetéséért.⁵⁴ A királyi kegy kimutatására az épp betegségből lábadozó II. Fülöp Toledóba hívatta Carrillót, és meleg fogadtatásban részesítette. Carrillo három kéréssel járult az uralkodó elé: anyagi támogatást kért Báthory fejedelemnek, felvételét az aranygyapjas rendbe, valamint a spanyol armada figyelemelterelő támadását a törökök ellen a Földközi-tengeren.⁵⁵ Június 28-án megérkezett a király válasza: II. Fülöp jóváhagyta 80 000 aranydukát azonnali kifizetését Velencében. A jezsuitának az armadával kapcsolatos kérését azonban lehetetlen volt teljesíteni, ugyanis az admirális már a nyílt tengeren volt, pontos utasításokkal.⁵⁶ Igen figyelemreméltó ez a gyors, minden tárgyalást nélkülöző és az előzetes megegyezés érzését keltő segély. A spanyol

51 *Ricardo de Hinojosa y Naveros*: Los Despachos de la diplomacia pontificia en España: Memoria de una misión oficial en el Archivo secreto de la Santa Sede. Madrid, 1896. 366.

52 AGS E, 2450, s. nr. „Puntos de lo que trajo Popel (von Lobkowitz) y la respuesta que se les dio”. San Lorenzo, 1595. szeptember 13.; *Niederkorn, J. P.*: i. m. (2. jz.) 201.

53 Archivo del Ministerio de Asuntos Exteriores (Madrid), Santa Sede, 20, fol. 388–400. II. Fülöp Sessa hercegéhez. Madrid, 1595. március 31., ill. *Hinojosa y Naveros, R. de*: i. m. (51. jz.) 391–392. Giovanni Francesco Aldobrandini VIII. Kelemen pápához. Torija, 1595. április 1.

54 ASV SS Spagna 47, fol. 178r. Camillo Caetani nuncius Aldobrandini bíboroshoz. Madrid, 1596. június 10.

55 ASV SS Particolari, 1, fol. 129r. Alfonso Carrillo Pietro Aldobrandini bíboroshoz. Toledo, 1596. május 29.; AGS E, 703, s. nr. Alfonso Carrillo *memoriáléja* II. Fülöp királyhoz. Toledo, 1596. június 1.

56 AGS E, 2450, s. nr. „Lo que Su Md. es servido que se responda a lo que el padre Alonso Carrillo a propuesto de parte del príncipe de Transilvania”. Toledó, 1596. június 28.; Guerra y diplomacia

udvar híres volt lassú ügymenetéről és a bármilyen ügyben folytatott elhúzódozó és aprólékos tárgyalásairól, ám Carrillo kevesebb mint egy hónapot tartózkodott Toledo-ban. Az Erdélynek nyújtott váratlan anyagi támogatás annak fényében még meglepőbb, hogy ugyanekkor II. Fülöp már tárgyalásokat folytatott az 1596 novemberében bejelentett államcsődről.

Caetani nuncius korábban azt jósolta, Carrillo számos okból is többet fog elérni a spanyol udvarnál, mint akár ő maga, akár a császári követ. Carrillo ügyének kedvezett kérése újszerűsége, Báthory korabeli hatalmas népszerűsége és a hírnév, a „szimbolikus tőke”, melyre a spanyol korona szert tehetett a támogatásával. A fennmaradt források tanúsága szerint Báthory fejedelem harca elnyerte mind II. Fülöp, mind gyermekei személyes érdeklődését. A király első kérése Carrillóhoz az volt: „sapere la vera relatione di quelle cose” (megismerni azon dolgok valódi történetét). Emellett a spanyol király, a kereszténység védelmezője hírnevének kifejezetten jót tett, hogy egy „egzotikus fejedelem” egy spanyol jezsuita által vezetett rendkívüli követséggel fordul hozzá.⁵⁷ Ezt a propagandajellegű gesztust széles körben terjesztették is a spanyol korona római, velencei és prágai nagykövetei, hogy újabb bizonyosságát adják a spanyol uralkodó bőkezű és önzetlen külpolitikájának, akit egyébként sokan erősen kritizáltak számító, csak az államérdeket szem előtt tartó politikai habitusa miatt.⁵⁸

A tárgyalások folyamatának és eredményének létezik egy dinasztikus vonatkozású értelmezése is. II. Fülöp fő miniszterei (főként Cristóbal de Moura y Juan de Idiáquez) körében korántsem volt népszerű a magyarországi hosszú háború anyagi támogatásának ötlete; annál inkább támogatta azt az udvaroncok egy kisebb csoportja, akik a hatalmi perifériára szorultak. Mind a nuncius, mind a császári követ legnagyobb támogatója Habsburg Mária özvegy császárné volt.⁵⁹ Mária II. Fülöp húga és II. Rudolf császár édesanyja volt, és férje halála után a madridi sarutlan karmeliták kolostorába vonult vissza. A császárné alapította a madridi jezsuita kollégiumot is, és környezetében kialakult egy politikai csoport, mely hangsúlyozottan támogatta a jezsuitákat, illetve szorgalmazta a spanyol monarchia és a pápaság, valamint a dinasztia osztrák ága kapcsolatainak szorosabbra fűzését. Fülöp herceg (1598-tól III. Fülöp) szimpatizált Mária politikai meggyőződésével:

en el Mediterráneo: Correspondencia inédita de Felipe II con Andrea Doria y Juan Andrea Doria. Ed. Rafael Vargas-Hidalgo. Polifemo, Madrid, 2002. 456.

57 „Hanno piacere che si sia mandata persona espressa à far ricorso a Sua M.tà, et implorar il suo aiuto, giudicando che ciò appartenga molto alla sua riputat.ne. È stato molto accertato, che venisse un Gesuita per la molta autorità che tengono con li ministri, et che fosse naturale di questi regni”. ASV SS Spagna 47, fol. 196r. Camillo Caetani nuncius Aldobrandini bíboroshoz. Madrid, 1596. június 12.

58 AGS E, 703, s. nr. Guillén de San Clemente II. Fülöp királyhoz. Prága, 1596. október 21.; *Giro-lamo Frachetta*: Il primo libro delle orazioni nel genere deliberativo. Roma, 1598. 65–68.

59 ASV SS Spagna 47, fol. 161r–162r. Camillo Caetani nuncius Aldobrandini bíboroshoz. Madrid, 1596. április 30.

ennek mutatta jelét 1596 júniusában a Báthorynak nyújtandó támogatás tárgyalásakor és több más alkalommal is uralkodása során.⁶⁰

II. Fülöp Báthorynak juttatott támogatása beleillett az uralkodó Közép-Európával kapcsolatos nagyobb léptékű stratégiájába: nemcsak az erdélyi fejedelem kapta meg az annyira áhított aranygyapjas rendet, hanem Mátyás főherceg, II. Rudolf császár testvére és tervezett utódja, valamint Ferdinánd osztrák főherceg is. A spanyol uralkodó ezzel is bizonyítani akarta, hogy gyanakvó unokaöccsén, II. Rudolfon kívül több szövetségese is van a térségben, valamint e gesztussal kívánta megkezdeni az óvatos stratégiai közelítést az alsó-ausztriai udvarhoz. Ennek uralkodója, Ferdinánd főherceg Báthory sógora volt, és Ferdinánd húga, Margit a legmegfelelőbb menyasszonyjelöltnek bizonyult Fülöp spanyol herceg számára. Nem sokkal Carrillo követjárása után II. Fülöp legbizalmasabb tanácsadója, Cristóbal de Moura megkezdte a házasságot előkészítő tárgyalásokat Habsburg Mária császárnéval.⁶¹

A kereszties Spanyolország dicsérete: *A kiváló erdélyi fejedelem komédiája*

A sevillai hírlapoknak köszönhetően 1596 kora őszére Báthory cselekedetei Spanyolország-szerte közismertek lettek. II. Fülöp nagylelkűségének adta jelét azzal, hogy ekkoriban részesítette bőkezű pénzadományban a hősi erdélyi fejedelmet. Az intenzív közéleti figyelem ihlette *A kiváló erdélyi fejedelem komédiája* című színművet, amelynek cselekménymagját Báthory hadjárata adta. A komédia forrásának a fentiekben ismertetett négy, magyar témájú *relaciones* tekinthető, amelyek 1596 júniusában jelentek meg; a szövegek hatása olyan erős, hogy egyes részleteik sok esetben szó szerint jelennek meg a mű szövegében.⁶²

A valós történelmi háttér az 1594 és 1596 közötti történelmi események adják, a szövegek elemei azonban nem lineárisan követik egymást, sőt sok esetben fiktív elemekkel vegyítve jelennek meg a komédiában. A színmű a következő valós történelmi eseményeket vonultatja fel: Zsigmond oszmán alattvalói hűségesküjének

60 ASV SS Spagna 47, fol. 304r–305v. Camillo Caetani nuncius Aldobrandini bíborshoz. Madrid, 1596. július 16.; *Magdalena S. Sánchez*: The Empress, the Queen, and the Nun: Women and Power at the Court of Philip III of Spain. Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1998.; *José Martínez Millán*: La emperatriz María y las pugnas cortesanas en tiempos de Felipe II. In: Felipe II y el Mediterráneo. Coord. Ernest Belenguer Cebrià. Sociedad Estatal para la Conmemoración de los Centenarios de Felipe II y Carlos V, Madrid, 1999. III. 143–162.; *Rubén González Cuerva*: Cruzada y dinastía: las mujeres de la Casa de Austria ante la Larga Guerra de Hungría. In: Las relaciones discretas entre las monarquías hispana y portuguesa. Coord. José Martínez Millán. Polifemo, Madrid, 2008. II. 1149–1186.

61 ASV SS Spagna 47, fol. 333v–334v és 381r. Avvisi publici di Madrid. 1596. szeptember 20. és 21.; AGS E, 703, s. nr. Guillén de San Clemente Martín de Idiáquezhez. Prága, 1596. november 11.

62 Vö. Mosquera (1596c) 1–4.; *Luis Vélez de Guevara*: El Capitan prodigioso, príncipe de Transilvania. In: Ocho comedias desconocidas [...]. Ed. Adolf Schaeffer. Brockhaus, Lipcse, 1887. 188–189.

felbontása; a nemesség körében ellene kibontakozó ellenállás (1594. május); a lázadók feletti győzelme, majd bosszúja (1594. október); a császárral kötött egyezmény (1595. január); a Mária Krisztiánával kötött házasság (1595. július) és a gyurgyevői győztes csata (1595. október 25.). Emellett a színmű olyan történelmi eseményeket is ismertet, amelyekről tudjuk, hogy később történtek: Ludovico Anguisciola nuncius látogatása Erdélyben, aki egy a pápa által megszentelt tört adott át Báthorynak;⁶³ Carrillo követsége Spanyolországban és II. Fülöp segélye. Az utóbbi két esemény 1596. május-júniusára datálható, csakúgy, mint a III. Mehmed vezette oszmán sereg visszavonulása is.⁶⁴ Úgy tűnik, a szerző törekedett arra, hogy a hírlapokból megismert legfrissebb eseményeket is belefoglalja a cselekménybe. Ennek alapján, figyelembe véve az aprónyomtatványok híreinek gyors terjedését és a tényt, hogy a szintén közérdeklődésre számot tartó 1596-os hadjárat már nem jelenik meg a műben, feltételezhető, hogy a komédia 1596 nyarán keletkezett.

A kiváló erdélyi fejedelem komédiája szerzősége erősen vitatott. Egyetlen régebbi kiadásában (Zaragoza, 1603) a híres sevillai drámaíró, Luis Vélez de Guevarát (1579–1644) tüntették fel szerzőként, amit megerősített Schaeffer 1887-es kiadása is. Cotarelos 1916-ban egy másik kéziratos változatot Lope de Vegának (1564–1635) tulajdonított.⁶⁵ A szerzőséggel kapcsolatos későbbi vitában Lope szerzőségének lehetőségét a mű bizonyos stilisztikai jellegzetességei miatt elvetették, és Vélez de Guevara szerzősége vált valószínűbbé.⁶⁶ George Peale szerint, aki jelenleg a mű kritikai kiadását gondolja, a komédia eredeti szerzője egy ismeretlen sevillai szerző lehetett a 16. század végén, Vélez de Guevara a színművet 1621 körül egy udvari ünnep alkalmára adaptálhatta.⁶⁷

63 Ludovico Anguisciola grófot 1596 elején Erdély különleges nunciusává nevezték ki. A Szentszék képviselőjében pápai díztört adott át Báthorynak, elismerésül győzelmeiért, és a Lengyelországgal való szövetségre buzdította a moldvai kérdés megoldásának céljából, hogy meg tudjanak küzdeni a törökkel. Az írott követutasítás 1596. január 23-án kelt, de Anguisciola csak 1596. május 5-én indult útnak. *Klaus Jaitner*: Die Hauptinstruktionen Clemens' VIII. für die Nuntien und Legaten an den europäischen Fürstehöfen, 1592–1605. Niemeyer, Tübingen, 1984. nr. 50., 423–427.

64 *Klaniczay, T.*: i. m. (6. jz.) 49–52.

65 *Vélez de Guevara, L.*: i. m. (62. jz.) 147–261.; *Lope de Vega*: El prodigioso príncipe transilvano. In: *Obras de Lope de Vega: Obras dramáticas*. Ed. Eduardo Cotarelo y Mori. Madrid, 1916. I. 369–421.

66 *S. Griswold Morley–Courtney Bruerton*: Chronology of Lope de Vega's Comedias. Modern Language Association of America, New York, 1940.; *Alejandro Cioranescu*: El autor del „Príncipe Transilvano”. In: *Estudios de Literatura española y comparada*. La Laguna, 1954. 93–113.; *Fred M. Clark*: El prodigioso príncipe transilvano. In: *Objective methods for testing authenticity and the study of ten doubtful Comedias attributed to Lope de Vega*. University of North Carolina Press, Chapel Hill, 1971. 59–80.; *Javier Rambaud Caballo*: „El prodigioso Príncipe Transilvano”: el ideal católico frente a otomanos y protestantes. In: *Repubblica e virtù: Pensiero politico e Monarchia Cattolica fra XVI e XVII secolo*. A cura di Chiara Continisio–Cesare Mozzarelli. Bulzoni, Roma, 1995. 279–296.

67 *Luis Vélez de Guevara*: El capitán prodigioso. Ed. George Peale. (Kiadás alatt.) – Vélez de Guevara és az udvar kapcsolatáról ld. *Gareth A. Davies*: Luis Vélez de Guevara and Court Life. In: *Antigüedad y actualidad de Luis Vélez de Guevara: estudios críticos*. Ed. George Peale. John Benjamins, Amsterdam, 1983. 20–29. Vélez de Guevara a szerzője az *El jenizaro de Albaniának* is,

A színmű hangsúlyozza Báthory hadjáratának spanyol támogatását, ebben is erősen elüt Mosquera elbeszéléseitől, amelyekben Spanyolország egyáltalán nem jelenik meg. A komédiában ugyanakkor pontosan a németek és az itáliai hiánya feltűnő: csak annyi időre jelenik meg egy-egy német vagy itáliai szereplő, hogy a kulcsfigura, Carrillo barát spanyol bölcsességét és nemességét dicsőítse. A műben kiemelik a II. Fülöp által nyújtott anyagi támogatás fontosságát is.⁶⁸ Az is egyértelmű, hogy a komédiát az udvari környezethez igazították, hiszen számos jellegzetessége elüt a korabeli spanyol populáris színművektől: nincsen jelen az állandó komikus, a *gracioso* alakja, hiányoznak a szerelmi intrikák, ugyanakkor a történelmi események elbeszélése pedáns pontosságú,⁶⁹ információkezelése meglehetősen realista, például a Zsigmond és Krisztierna közötti házasságot inkább államok közötti megállapodásként, mintsem házastársi kapcsolatként mutatja be.⁷⁰ Ennek a többékevésbé komoly változatnak egy későbbi, hangsúlyosabb szerelmi szállal és több rejtéllyel gazdagított átdolgozása hatalmas sikert aratott: Juan de Matos Fragozo és Agustín Moreto *El Príncipe prodigioso y defensor de la fe* (A kiváló fejedelem, a hit védelmezője) című darabja több mint húsz kiadást ért meg 1651 és 1803 között.⁷¹ A művet még az 1790-es években is rendszeresen műsorra tűzték Madridban, Valladolidban, Puerto de Santa Mariában, Mexikóban, vagy éppen Havannában.⁷² Több évszázad választja el Mosquera 1596-os hírlapjait és a spanyol udvarban a 18. században a karibi színházakról zajló vitákat. Mindenesetre Báthory kalandjai két évszázaddal később is közérdeklődésre tarthatnak számot, hiszen a modern kori spanyol nemzeti identitás két központi témájára reflektáltak: az iszlám elleni harcra, valamint egy, a középkori győzedelmes Cidhez hasonló keresztes lovag ideáljának keresésére.⁷³

(Fordította: Virágh Anna)

melyben szintén egy kelet-európai keresztény hős küzd a muzulmán Szkander bég ellen, ld. *German Vega García-Luengos*: La reescritura permanente del teatro español del Siglo de Oro: nuevas evidencias. *Criticón* 72. (1998) 13–16.

- 68 A műben visszatérő jellegzetesség, hogy Báthory a kasztíliai erényeket megtestesítő Carrillo segítségét kéri. *Vélez de Guevara, L.*: i. m. (62. jz.) 170., 187., 196. és 206. II. Fülöp segítségéről ld. uo. 240. (dátum nélkül, 1594?). Biblioteca Nacional de Madrid M^o 11055, h. 97.
- 69 A komédiában megjelenő erdélyi nemesek megfeleltethetőek Báthory udvari embereinek: Kovácsóczy kancellár, Kendi Sándor gróf, Báthory Boldizsár hadvezér, Jósika háznagy, Geszti kapitány és Keresztury helytartó.
- 70 Az *Animal de Hungria*, a *La Restitución de Brasil* vagy az *El Gran Duque de Moscovia* esetében bebizonyosodott, hogy az aprónyomatványok a művek forrásai.
- 71 Emellett még számos más kiadást is tévesen tulajdonítottak Juan Pérez de Montalbánnak. *Maria Grazia Profetti*: Per una bibliografía di J. Pérez de Montalbán. Verona, 1976. 492–499.
- 72 *Cioranescu, A.*: i. m. (66. jz.) 97.; *Antonio Domínguez Ortiz*: La batalla del teatro en el reinado de Carlos III (II). *Anales de Literatura Española* 3. (1984) 217.; *Irving A. Leonard*: The 1790 Theater Season of the Mexico City Coliseo. *Hispanic Review* 19. (1951) 2. sz. 104–120.; *Papel Periódico de La Havana* 5, 21 de noviembre de 1790.
- 73 *Oana Andreia Sambrian*: El gusto del público español por las comedias de carácter histórico en la España barroca – *El prodigioso príncipe transilvano* y *El príncipe prodigioso*. *Bulletin of Hispanic Studies* 89. (2012) 1. sz. 32–41.

Melléklet

A háborúról szóló aprónyomtatványok katalógusa

A félkövérrrel szedett kiadások Rodrigo de Cabrera nyomdájában készültek.

Rövidítések: BNE = Biblioteca Nacional de España; RAH = Real Academia de la Historia; UGRA = Biblioteca Central de la Universidad de Granada; US = Biblioteca Central de la Universidad de Sevilla.

1595a:

Lassedio, et presa della citta di Strigonia. Dove s'intende tutto quello che si é fatto nell'Ungheria infriore dalli due di Luglio fino alli due di Setiembre 1595. publicato da Bernardino Beccari apresso la Minerva. Milano: per Gratiadio Ferioli, 1595. Con licenza de'Superiori. RAH: 1/3353(7)

1595b:

Accolti, Girolamo: *Aviso di Ungheria e di Transilvania deprogressi di quei Serenissimi di Vienna li 18 di nouembre 1595.* [Milano: per Francesco Paganello, 1595.] Con licenza de'Superiori. RAH: 1/3353(8)

1596a:

Copia della Risposta del Prencipe Transilvano al Gran Turcho. Sigismondo Battori Prencipe di Transilvania, Valachia, Moldavia; Cavaliero di Giesü Christo. A te Sultán Mahumet Othomano Imperador de'Turchi. Alba Giulia, 1595. november 18. Macerata: Sebastiano Martellini, 1596. In: *Márton Szentpéteri: II Transilvano.* Tommaso Campanella és Báthory Zsigmond. Palimpszeszt 17. (2002). <http://magyar-irodalom.elte.hu/palimpszeszt/zempenyi/24.htm>

1596?b:

Relación muy cierta y verdadera de las grandes y maravillosas victorias que a tenido Segismundo Principe de Transilvania contra el gran Turco, dode se da cuenta de las Ciudades y fortalezas que le a ganado en toda vna Provincia, donde le a muerto en vezesmas de ochenta mil Turcos y Genizaros, y los muchos despojos q le ha tomado, q son de innumerable precio. S. l.: s. n., s. a. In: *Los pliegos sueltos de Thomas Croft (siglo XVI).* Ed. Pedro M. Cátedra-Víctor Ínfantes. Albatros, Valencia, 1983. nr. 1.

1596c:

Quarta parte de la relación nueua, De Transilvania y Valachia, Por la qualse avisan los prósperos sucessos del serenissimo Principe de Transilvania contra los Turcos, asieneln Reyno, como enel otro después de la venida de la Corte del Emperador; desde primero de Mayo de 96. Sevilla: en casa de Rodrigo Cabrera [...], [1596.] US: A 109/085

Mosquera, Juan de, SJ 1596a. *Relacion de lo sucedido al [...] Principe Sigismundo Batori, Principe de Transilvania, Moldavia, y Valaquia, desde el principio del año passado de noventa y quatro hasta ultimo de octubre del dicho año.* Sevilla: en casa de Rodrigo Cabrera. RAH: 9/3675(36)

Mosquera, Juan de, SJ 1596b. *Segunda relacion de los hechos y vitorias del Principe de Transilvania, que a tenido contra el gran Turco.* Sevilla: en casa de Rodrigo Cabrera. US: A 109/085

Mosquera, Juan de, SJ 1596c. *Carta de Mahomet, Tercer Emperador de los Turcos, escripta al Serenissimo Sigismundo Batori, Principe de Transilvania, Moldavia, Valachia [...].* Sevilla: en casa de Rodrigo Cabrera. BNE: V/224-2

Mosquera, Juan de, SJ 1596d. *Tercera relacion de lo sucedido al Principe de Transilvania desde catorze de Marzo de nouenta y seus hasta 27 de Abril de dicho año.* Sevilla: en casa de Rodrigo Cabrera. US: A 109/085

Mosquera, Juan de, SJ 1596e. *Quinta relación de los prósperos sucesos: así del serenissimo Principe de Transilvania, como del exercito Imperial contra el gran turco. De Praga corte del Emperador.* Sevilla [...]: en casa de Rodrigo de Cabrera, [1596?] RAH: 9/3675(43)

1597a:

Sexta relación de los prósperos sucessos y vitoria que agora nueuamente an alcanzado el Principe de Transilvania y el Exercito Imperial contra el gran Turco. Sevilla: en la imprenta de Rodrigo de Cabrera, 1597. US: A 109/085

1597b:

Mosquera, Juan de (S.J.): *Relación séptima de la gran batalla que uieron iunto a Agria ciudad dé la Vngria Superior, los exercitos de la Magestad del Emperador, y el Serenissimo Principe de Transilvania, con el del gran Turco. En donde se auisa auer muerto setenta mil Turcos, y el saco de sus alojamientos, y los bagajes, con sola perdida de cinco mil infantes y quinientos cauallos de los nuestros.* Sevilla: al Espital q[ue] era del Rosario A la Madalena, se venden [Rodrigo de Cabrera], 1597. RAH: 9/3675(40)

1597c:

Mosquera, Juan de (S.J.): *Relación verdadera del linaje y descendencia [!] del Serenissimo Sigismundo Batorio, Principe de Transilvania, Moldauia y Valachia, sacada de historias autenticas, y relaciones muy verdaderas, venidas de aquellas partes, con algunas de sus hazañas y proezas dignas de gran memoria.* Sevilla: Rodrigo de Cabrera, 1597. RAH: 9/3675(38)

1597d:

Octava relación y nuevos auisos de Aluaiulia, de primero de mayo, deste año de 1597, por los cuales se sabe, como la gente del serenissimo Principe de Transilvania tomo dos fuerzas muy grandes e importantes, a los Turcos [...]. Sevilla: Rodrigo Cabrera, 1597. UGRA: A-31-168(24)

RUBÉN GONZÁLEZ CUERVA

“THE PRODIGIOUS TRANSYLVANIAN PRINCE”

THE “LONG WAR” AGAINST THE OTTOMAN EMPIRE IN THE MIRROR
OF THE “RELACIONES DE SUCESOS”

The “relaciones de sucesos”, a humble precedent of modern journalism, offer a very rich source yet to be investigated by Hispanic modern history. At the end of the 16th century, the interest in the fight against the Turkish Empire was focused on the “long war” of Hungary (1593–1606), with the emperor Rudolph II and the prince of Transylvania, Zsigmond Báthory facing the Ottoman Empire. We will analyze in detail the mechanisms of news diffusion to the Sevillian press of Rodrigo de Cabrera, where the majority of the relations were released, and the role of the Jesuits, who also acted as creators and transmitters of opinion. This provides a common contextual background to the embassy of the prince of Transylvania to Philip II in 1596 and the premiere of *The prodigious Transylvanian prince*, attributed to Vélez de Guevara. The play not only offers a model image of the Christian prince, but also its sources were clearly these relations of events.

CONTENTS

THE COMMON GOOD IN THE DISCOURSES OF THE LATE ANCIEN RÉGIME IN HUNGARY

István M. Szijártó: The Concept of Common Good in Early Modern Political Discourse	499
Henrik Hönich: “Public Happiness” and “Common Good”. On the Terminology of <i>The True Patriot</i> by Zsigmond Osvald	505
Zsolt Kökényesi: The Training of Useful Citizens. The Relations between Common Good and Education in the 18th-Century Habsburg Monarchy	519
Márton Szilágyi: The Common Good in György Bessenyei’s Novel <i>Tariménes útazása</i> (The Journey of Tarimenes) (1804)	533
György Miru: Moral Values and Divisible Goods in the Political Thinking of the “Reform Era”	541

STUDIES

Patrice M. Dabrowski: “Discovering” the Carpathians. Encounters between Lowlanders and Highlanders in the 19th Century	555
Rubén González Cuerva: “The prodigious Transylvanian prince”. The “long war” against the Ottoman Empire (1593–1606) in the Mirror of the <i>relaciones de sucesos</i>	565

WORKSHOP

Petra Mátyás-Rausch: The Mining Region of Szatmár in the First Years of Gábor Bethlen’s Rule (1613–1619)	585
Dávid Turbucz: “Francis Joseph Sent a Message”. Imperial Birth- and Namedays during World War I	603
Adrienn Kapitány: Traffic-Related Proposals in the Commercial Elaborations of the National Committee of 1828–1830	615

DOCUMENTS

Balázs Kertész: The Prologue of the 1499 and 1518 Constitutions of the Observant Franciscans in Hungary	643
--	-----

E számunk szerzői

HÖNICH HENRIK, megbízott kutató (Molnár Tamás Kutató Központ) • KAPITÁNY ADRIENN, PhD-hallgató (ELTE) • KERTÉSZ BALÁZS PhD, tud. kutató (Országos Széchényi Könyvtár) • KÖKÉNYESI ZSOLT, tudományos segédmunkatárs (ELTE) • MÁTYÁS-RAUSCH PETRA PhD, tud. munkatárs (MTA BTK TTI) • MIRU GYÖRGY, a történelemtudományok kandidátusa, egy. docens (Debreceni Egyetem) • PATRICE M. DABROWSKI PhD, tud. munkatárs (Bécsi Egyetem) • RUBÉN GONZÁLEZ CUERVA PhD, tud. kutató (Spanyol Nemzeti Kutatási Tanács, CSIC-IULCE) • SZIJÁRTÓ M. ISTVÁN, a történelemtudományok kandidátusa, egy. docens (ELTE) • SZILÁGYI MÁRTON, az MTA doktora, egy. tanár (ELTE) • TURBUCZ DÁVID PhD, tud. munkatárs (MTA BTK TTI)

ELTE = Eötvös Loránd Tudományegyetem

MTA BTK TTI = Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézete

Folyóiratunk közlési szabályzata a www.tti.btk.mta.hu honlapon olvasható